

КОЙ БЕШЕ САЛАЗАР?

Йордан Митев

На 27 април 1928 г. президентът на Португалия Оскар Кармона назначава за министър на финансите “най-обичания и най-мразения” от португалските политици Антонио де Оливейра Салазар – тридесет и осем годишен професор от университета в Коимбра¹. Назначението е обещаващо. Подкрепян от президента на републиката, професорът има възможност да наложи условията си за осъществяване на финансова рестрикция, която смята, че е единственото средство за извеждане на страната от кризата.

С назначаването на Салазар за министър на финансите лидерите на военната диктатура (1926 – 1933 г.) – политическата система, която осъществява прехода от Първата португалска република 1910 – 1926 г. към “Новата държава” на Салазар, “намират” не само финансов експерт, но и ембрион на политически диктатор, означаващ и личен символ на цяла политическа система.

Противоречивите оценки за характера и личността на Салазар са в основата на политическия анализ за приемането на условията при назначаването на важната длъжност министър на финансите. Неговият образ на наивен и скромнен професор, който е принуден да изостави академичната си работа в Коимбра, за да я замени с бурния политически живот в Лисабон, е част от митологията за този човек. Защото всемогъщият Салазар е изтъкната политическа личност, занимаваща се с политика още от студентските си години.

Предопределен за католически свещеник, на единадесет години Салазар влиза в семинарията в гр. Визеу. След като я завършва, не става свещеник, а се записва в Юридическия факултет в Коимбра, благодарение намесата на богати покровители. Още през 1918 г., едва на двадесет и

девет години, той за пръв път е поканен да стане министър на финансите, но отказва, под предлог че не познава достатъчно “търговията и хората”².

Неговата амбиция и желание да придобие опит се проявяват отново, когато през 1921 г. е избран за депутат на Католическия център, представящ окръг Гимараеш. След като присъствал само на една бурна парламентарна сесия, разочарован “взел влака и се върнал в Коимбра”³.

В следващите години политическата му кариера е белязана от една изключителна реч, произнесена пред Лисабонското географско дружество на 17 декември 1923 г., в която Салазар осъжда декадентския режим на Първата португалска република. Произнасяйки похвално слово за начина, по който Мусолини взема властта в Рим преди 14 месеца, приканва слушателите си, т. е. привържениците на идеите му в залата и извън нея, да спасят страната чрез “честни политици, подкрепени от обществената сила”⁴.

На другия ден, коментирайки речта, ежедневникът на църквата “Новивадеш” (Новини), публикува на първа страница снимката на Антонио де Оливейра Салазар, допълнена с надписа: “Една от големите личности на движението за национално възраждане”⁵. Представяйки църквата, на която става политически лидер, подкрепян от едрите индустриалци, които харесват идеите му за икономическо укрепване, Салазар трябва да изчака само падането на Републиката.

В действителност той не разполага със средства, за да се наложи. Няма зад себе си нито влиятелната партия, която подкрепя Мусолини и която ще издигне Хитлер, нито военната победа, каквато ще бъде за Франко пътят до властта, нито известно име или богатство. Поради това не бърза, защото, колкото и голяма да е подкрепата на църквата и индустриалците, техният натиск не е достатъчен да свали републиката и да даде Португалия на Салазар. Трябва да чака “намесата на съдбата”.

Тя идва през 1926 г. в лицето на известния португалски политик Куня Леал, бивш министър-председател, ректор на Салазар в Коимбра и уважавана личност в политическите среди. Именно Куня Леал препоръчва на лидерите на военния режим кандидатурата на Салазар за поста финансов министър. Добре приет от военните и подкрепян енергично от църквата, Салазар влиза в правителството, но остава там едва пет дни (от 6 до 11 юни) поради обстоятелството, че не получава изцяло исканите от него пълномощия. Министрите, осъществили военния преврат, отказват да дадат неограничени

пълномощия на един тридесет и шест годишен цивилен, за който по-голямата част от тях дори не са чували до 28 май 1926 г.⁶

Салазар се връща в катедрата си в Коимбра. Продължава да бъде кандидатът, готов да служи на Католическия център, и предприема в официалния вестник на църквата “Новидадеш” кампания за насочване вниманието на обществото към финансовото бедствие и към спасителните мерки, които той предлага. Състоянието на финансите е толкова лошо, че на хоризонта се появява банкрутът. Бюджетният дефицит се увеличава от 25 милиона ешкудо през 1914 г. на 500 милиона през 1922 г. и на 642 милиона през 1927 г. Признавайки се за неспособни да решат огромните проблеми, които срещат, управляващите призовават за помощ Обществото на народите (ОН), което изпраща анкетна комисия. Докладът ѝ завършва с решение за предоставяне помощ на Португалия, отпускана обаче при стриктен международен контрол.

Както обществото, така и управляващите отказват да приемат унизителните условия на ОН, които са тежка обида за националното достойнство. Цяла Португалия застива в неясно очакване. Тогава за трети път изгрява звездата на Салазар. На 10 март 1928 г. рупорът на църквата “Новидадеш” публикува призив, който се превръща в централен момент на политическата ситуация в страната в края на двадесетте години: “На армията, която сега е отговорна за властта, трябва да се повери важната задача да подпомага тези, които са способни и компетентни да решат делото за финансовото възстановяване”⁷.

Десет дни след публикуването на този призив, генерал Кармона – единствен кандидат, е избран за президент на Португалия. На 18 април той назначава за министър-председател полковник Жозе Висенте да Фрейташ, а за финансов министър доктора по икономика Антонио де Оливейра Салазар.

Като си служи ловко с шантаж, знаейки, че не могат вече да минат без него, Салазар поставя правителството пред труден избор: или се приемат условията му, или той се връща към преподаването. Какви са условията? Те могат да се обобщят с няколко изречения. На първо място, всеки министър се задължава да ограничава и организира работата си така, че да не надхвърля общата сума, която му се отпуска от финансовия министър. На второ място, мерките, вземани от различните министерства, които имат директно отражение върху доходите и разходите на страната, ще се дискутират и въвеждат с министъра на финансите. На трето място, финансовият министър може да налага вето си върху което и да е увеличение на текущи

разходи, по които не са направени необходимите кредитни операции. За една година Салазар привежда в равновесие бюджета, като от дефицит 500 милиона ешкудо успява да постигне положително салдо от 285 милиона⁸.

Финансовата стабилизация на страната повишава неговото самочувствие дотолкова, че той вече открито се стреми към пълното управление на държавата. Тези амбиции не засягат президентската институция, която всъщност не е центърът на властта, а засягат правителството – двигателя на действащата политика. Той знае много добре, че който контролира едновременно правителството и финансите, ще бъде неуязвим и ще може да управлява дълги години.

Тази мечта се превръща в реалност през 1932 г. Дотогава, въпреки постигнатите финансови успехи, републиката не е напълно стабилизирана. Салазар знае как да използва политическите кризи, а когато няма такива, той ги предизвиква с цел да засили властта си. Първата криза става на 3 юли 1929 г. – последвана от оставката на кабинета на Висенте да Фрейташ. Министърът на правосъдието Марио де Фигейреду не успява да прокара в правителството законопроект за религиозните процесии и подава оставка. Той е последван от Салазар.

Може би Салазар е шокиран като своя колега от пренебрежителното отношение към католиците, изразено чрез този безцеремонен отказ. А може би защото кабинетът е щял да падне със сигурност, ако оставка подадат двама министри, а не само един, и защото която и да е добре използвана политическа криза ще приближи Салазар до цялата власт по-бързо, отколкото всекидневното управление.

Пет дни по-късно е сформиран нов кабинет начело с Ивенц Фераш. Това правителство просъществува шест месеца. Този път процесът е обратен, но резултатът същият: сега финансовият министър подава оставка, а министърът на правосъдието го следва. На 11 януари 1930 г. кабинетът се оттегля. Причината за оставката на правителството е поведението на Салазар. Възнамерявайки да намали до минимум разходите по отбраната, министърът отменя предоставяната всяка година субсидия за Ангола, която дава живот на тази слабо развита колония.

По това време неговият стар покровител Куния Леал е министър на колониите и управител на Анголската банка. Дали Салазар е искал да се освободи от този, който го създава като лидер и на който го противопоставя един сериозен конфликт? Не можем да го докажем, но можем да го допуснем, тъй като в следващия кабинет Салазар получава два поста – министър на финансите и министър на

колониите. Или пък е искал да опита силата си, след като вече е стабилизирал икономическото и финансовото положение, осъществявайки няколко реформи, което го прави незаменим? Това, което е сигурно, е, че той успява да запази поста финансов министър и получава второ важно министерство в съставения на 21 януари 1930 г. кабинет на Домингуш де Оливейра като последица от политическата криза.

Последният инцидент, който остава малко незасегнат в историографията, е към средата на 1932 г. По времето, когато се провеждат заседанията на министерския съвет във връзка с проекта за новата португалска конституция, Салазар напуска заседанията на кабинета с обяснението, че хората в правителството са напълно “умопобъркани”⁹.

Това е единственото обяснение, което дава за оставката си, но знае много добре, че в конкретния момент всеки негов каприз ще бъде удволетворен, и не остава изненадан, когато на 25 юни 1932 г. с президентски указ е натоварен да състави новото португалско правителство. От този ден започва една политическа кариера, която ще продължи без прекъсване цели тридесет и шест години.

Идва моментът да поеме в ръцете си съдбата на страната, без да е длъжник на някого. По този начин Салазар се дистанцира от църквата, от монархистите и накрая от политическите партии. Тази промяна в стил “табула раса” е обявена в произнесената на 23 ноември 1932 г. реч, от която привържениците на Католическия център с изумление научават, че центърът е преобразуван във важна институция, посветена на социалната дейност. Единствената организирана сила, която Салазар не засяга, е армията. Не само защото е по-силна от него, но и защото това би означавало да скъса с най-добрата си защита¹⁰.

Всички други, които косвено го издигат до властта и го подкрепят още преди четири години, когато той се впуска в политиката, са поканени “постепенно да изчезнат”, защото се превръщат в пречка за безграничната власт на този, който през 1932 г. вече не моли, а нарежда. Все пак той не допуска безразсъдството да отчужди напълно досегашните си приятели. Опитва се да се отърве от тях, без да ги изгуби, запазвайки тяхната условна подкрепа. Така той прави успешен опит да стане лидер на ново движение, което е негово творение и ще го използва за постигане на конкретни политически цели. Тази формация получава името “Национален съюз”, чието създаване официално е обявено на 30 юли 1930 г. в Лисабон.

По този начин в края на 1932 г. всичко е ясно. Проектът за конституция, който да обясни принципите на “Новата държава”, е готов¹¹. Салазар завладява властта и се превръща в единствения господар на страната. Тридесет и три години по-късно ще стане “благодетелят на отечеството”. Изминават пет години и той се превръща в пожизнен министър-председател.

През 1932 г. е изминат дълъг път от неправилния старт през 1926 г. Тези, които познават живота на Салазар, вероятно не могат да приемат твърдението му, че до 1926 г. той е бил напълно чужд на политическия живот на страната. На 16 януари 1931 г., пишейки предговора на книгата, която един от биографите му Антонио Феру му посвещава, той заявява, че при него липсва политическата амбиция и че не е много заинтересован от правителствените отговорности, а се е посветил на благополучието на страната, защото всичко вървяло зле и не съществувала политическа класа: “Мислите ли, че не искам да заспя без грижи, освободен от безброй незначителни неща, които са цената на цялата правителствена работа и чийто пленник съм двадесет и три години?”¹².

Тези думи са произнесени от Салазар през 1951 г. Довеждайки самоотвержеността си до предела на човешките граници, той се “осъжда” на още седемнадесет години власт без прекъсване. И когато на 7 август 1968 г. е принуден да прекъсне дейността си, той не се оттегля, а продължава да бъде за своя наследник Марселу Каетану блестящ пример за министър-председател.

Анализът на документалните свидетелства показва, че Салазар не притежава нито задълбочена, обмислена и изложена доктрина, нито конкретна политическа платформа. Само най-сервилните биографи отстояват мнението, че той е гений на мисълта, способен да преобрази света. Той самият, без да се подценява, проявява скромност. Знае, че идеите му не са оригинални, нито новаторски, даже не им дава авторство, защото знае, че ги е търсил другаде. Според него голямото значение на идеите му се състои в точността им в абстрактен план и в съответствието им с действителното положение в Португалия – те са лекарство за резигнацията, в която изпада страната.

Още през 1909 г. той заявява: “Идеите са тези, които управляват и ръководят народите и те са присъщи на великите мъже. Ние нямаме такива хора, защото не сме ги образovali, тъй като не се заемаме с образователното дело. Не може да се сменя режимът, ако не се започне със смяната на хората”¹³. Тази тема, от една страна, изразява едно

убеждение на бъдещия диктатор – за нуждата от коренна промяна на управленските методи и за създаването на “нова държава”. От друга страна, тази тема свързва Салазар със семейството на кръстоносците на авторитаризма, които в една голяма част на Европа вземат властта след първата световна война.

Салазар гради своите идеи по време на обучението си до първите професорски години и когато става министър, вече е с оформени възгледи, които не се променят съществено, въпреки че светът еволюира. Идеите му са смесица от национализъм, католицизъм и авторитаризъм. По този начин Салазар се доближава интелектуално до Националния католически център, който става националистическа партия още през 1902 г. и който има за девиз формулата “Религия и Отечество”. Тази партия защитава в действителност религиозните нужди на обществото.

В следващите години Салазар променя формулата, която изглежда така: “Господ, родина, власт, семейство, работа”¹⁴. С тази промяна той се надява да установи теокрация или поне националкатолицизъм, какъвто успява да наложи Франко в Испания. Надява се, че единственият владетел, единственото въплъщение на нацията ще бъде той, Салазар. Господ ще играе ролята на инструмент, чиято роля ще бъде определена – да оправдае безграничната власт на лидера на “Новата държава”.

Да се прикрива зад Господ, за Салазар означава да узаконява своите действия в очите на мнозинството от населението. Това означава също да направи от църквата отново свой съюзник в една страна, където тя има особено влияние. След като е поставен по този начин в “схемата”, Господ се превръща в една четирилогия, свързана пряко с отечеството и властта, семейството и работата. Термините са свързани два по два, като първите изразяват политическата концепция на новата идеологическа доктрина, а вторите социално-икономическата формула, която допълва концепцията.

Враждебността към либералния парламент е вторият аспект в доктрината на Салазар. Според нея либерализъм в чист вид не съществува. От страна на Салазар осъждането на парламентарната либерална демокрация се основава на аргументи, срещани при всички привърженици на авторитарните режими, които осъждат либералния парламентаризъм заради игнорирането на националния интерес, разделението в страната в резултат на нечисти партийни страсти.

Отричайки парламентарния модел, Салазар акцентира върху формулата за национализма. Неговият национализъм се разбира в такъв смисъл, че в континенталната част на Португалия нацията е

над всичко и всичко трябва да бъде пожертвано в нейно име. Затова Салазар използва властта в името на португалците, тъй като върховната власт се съдържа в нацията, а не в народа.

Анализирайки формулата “Нищо против нацията, всичко в името на нацията”, ни се струва очевидно съответствието с формулата на Мусолини “Всичко за държавата, нищо против държавата”. В първия случай диалектическата сръчност на Салазар се състои в това да преобразува абстрактно нацията в държавата и да се скрие зад първата, за да не бъде критикуван, че е жертвал отделния човек в името на държавата.

Уподобяването на нацията в държавата и произтичащото от това съществуване на държавното управление по италиански маниер са анализирани от самия Салазар в реч, произнесена на 28 май 1930 г.¹⁵ В нея той заявява, че нацията ще се присъедини към държавата с един нов институционален статут, в който превъзходството на управляващите на практика се превъплъщава в превъзходство на ръководителя на държавата.

Благодарение на серия от последователни отъждествявания обществото се отъждествява с нацията, нацията се отъждествява с държавата, държавата се отъждествява с правителството, правителството се отъждествява със своя ръководител – държавното управление се превръща в еднолично управление, а това вече е диктатура.

Важно е да се знае, че терминът диктатура не харесва на Салазар, първо, защото съдържа в себе си отъждествяване с една авторитарна власт, и защото управлението, което се предлага за изпълнение, е също от този тип. Но именно след неуспеха на Първата португалска република настъпва часът на Салазар и той е един от първите в списъка на диктаторите. Често пъти се правят опити да се забрави ролята му на един от пионерите в прокарване модата на авторитарните режими, защото тя е най-незначителната от четирите големи роли, на Мусолини, който се издига през 1922 г., води пред Хитлер, който се налага през 1933 г., и е малко пред Франко, който трябва да премине през трупа на републиканска Испания, преди да влезе в Паласио ду Праду.

След Втората световна война поради лесно разбираеми причини Салазар поставя диктатурата в сянка, както прави и Франко с режима на фалангата. Терминът престава да бъде модерен, тъй като на режима трябва да се придаде промяна, свързана с умереност в политическия начин на действие, режим, който почива на здрав национализъм без всякаква агресивност.

В редица автори констатации португалската диктатура се определя като “най-честната, най-мъдрата, най-умерената в Европа и в същото време една от най-стабилните и най-твърдите в своето приложение”. Не съществува никакво основание да не се вярва на Салазар, когато след издигането си във властта той заявява, че иска да запази дистанцията по отношение режима на Мусолини, единствения, който съществува по това време.

По повод на развитието на политическата система в Италия той казва: “Фашистката диктатура на Мусолини се стреми към езическо самодържавие, към ново състояние, което не познава граници от юридически или морален ред, която върви към своята цел, без да срещне по пътя си затруднения, нито пречки”¹⁶. В този план той сравнява доктриналните особености на режима в Лисабон, заявявайки, че “Новата държава” не може да избяга, нито мисли да избяга от някои ограничения от морален характер, които без съмнение решава да запази като крайни цели на своята реформаторска дейност. “Границите, в които искаме да работим, са наложени от основните принципи на “Новата държава”. Нашите закони не са толкова строги, нашите обичаи не са толкова преследвани, нашата държава е по-малко абсолютистка”¹⁷.

В речта си от 28 май 1934 г. Салазар се опитва да определи различията в “Новата държава” по отношение на класическия тоталитаризъм и подчертава оригиналния характер на португалската система, привързана към своята история и география. Това, което различавало “Новата държава” от тоталитаризма, е нейното подчинение на морала и на закона.

От друга страна, Салазар не крие своята симпатия към “чистия” фашизъм. В редица интервюта той заявява, че борбата срещу либералния парламентаризъм приближава Португалия до немската или италианската идеология. Той е благодарен на Хитлер за защитата на цивилизацията, която се изразява в победата над комунизма в Германия. Обединението “Португалска младеж”, в което студентите са принудени да членуват, има своя собствена униформа, кафяви панталони, колан, белязан с буквата “С”, и поздрав по римски начин, който се е казал в началото на всяка лекция, като професор и студенти са си разменяли следните фрази:

– Да живее кой?

– Португалия! Португалия! Португалия! Салазар! Салазар!
Салазар!¹⁸

Салазар не отива твърде далеч в идеологическата организация, още повече че истинският носител на фашистките идеи в Португалия

е Рулау Прету – основоположник на синдикално-националното движение от 1932 г., който е облечен в синя риза по подобие на Хосе Антоние – основателя на испанската фаланга. Нещо повече, той понякога се явява неудобен за Салазар, противоречи на неговия вкус и често пъти е съветван да стои далеч от двореца Сау Бенту¹⁹.

Гражданската война в Испания оказва изключително влияние върху режима на Салазар. Той подкрепя и горещо желае победата на Франко. Неговото положение обаче не може да се сравни с положението на каудильо поне по две причини. На първо място, Салазар не е бил принуден да търси помощта на чужда сила, за да вземе властта, и второ, като се има предвид географското положение на Португалия – само с една обща граница, и то с Испания, Салазар е бил пряко заинтересован от изхода на гражданската война на полуострова.

Португалия има пряк интерес да съдейства за победата на националистите и вследствие от това използва всички необходими средства, за да провали “плана Блум” за ненамеса и да направи неизбежен неуспеха на републиканската армия, лишена от всички възможни съюзници с изключение единствено на далечно Мексико.

Още преди Гражданската война Салазар е подпомагал действията на националистите срещу една република, доста обезпокоителна за него. Точно в Португалия държавният преврат е бил подготвен от генерал Санхурхо – в Кашкайш, близо до Лисабон, се е разбил самолетът, който се е готвел да кацне след разузнаване в Испания. По време на войната Португалия не само е отклонила всякакъв международен контрол и е осигурила преминаването на военни ресурси през територията на страната до Испания, но е предоставила и доброволци на страната на Франко, една година преди края на гражданската война е признала бунтовното правителство, а в края на войната подписва договор за приятелство и ненападение.

Правителството на Салазар предава на Франко испанските републиканци, които са потърсили убежище на португалска територия, и “използва случая” да предаде и някои португалци, противници на режима, “останали без документи за самоличност”, да бъдат разстреляни заедно с испанците²⁰.

В деня на капитулацията на републиката Салазар заявява: “Направихме всичко, за да осигурим победата на Франко, без да загубим нищо в замяна на това. Победихме и това е най-важното”²¹. Иберийският пакт, подписан на следващия ден след победата на Франко, обхваща секретни клаузи, едната от които съдържа обещание за взаимопомощ в случай на агресия отвън, позволявайки на страната, която е в затруднение, да получи помощ от своя съюзник.

1942 г. е решителна за авторитарните режими в Европа. Франко, който до този момент не крие симпатията си към оста Рим – Берлин, след англогерманското дебаркиране в Африка заема неутрална позиция и малко по малко изоставя традиционните си съюзници. Салазар, който няма задължения към Германия и Италия, тъй като без тяхна помощ е взел властта, веднага дава положителен отговор на британската молба за концесия на военната база на Азорските острови, която е необходима за победата на антихитлеристката коалиция в Атлантическия океан. Съгласието е изразено с договор от 18 август 1943 г.²²

За Германия договорът от 18 август 1943 г. е тежък удар. Англо-американските ескадрили и флот се настаняват там, където преди две години е искал да се внедри Третият райх. Втори договор от 28 ноември 1944 г.²³ предоставя на САЩ базата Санта Мария, обстоятелство, което влошава изключително много германо-португалските отношения. От друга страна обаче, тези решения на португалското правителство гарантират снизходителността на съюзниците към режима в Лисабон след края на Втората световна война.

Класически икономист, Салазар няма оригинални идеи и поради това предлага най-простата рецепта, когато се изкачва във властта по отношение на икономическото възстановяване. Неговите действия произтичат от катастрофалното положение, което се е създало в страната през 1928 г. – дълг в огромен размер и впечатляващ бюджетен дефицит. При тези условия спешно се налага да се сведат разходите до едно минимално равнище и да се увеличат приходите чрез значително увеличаване на данъците.

За да изплува на повърхността и да се задържи там, на Португалия ѝ трябва пет или шест години. Когато новият режим се легитимира с конституцията от 1933 г., той е постигнал вече стабилност на бюджета и е изплатил дълга. Това, което обаче е необходимо да се направи след това, е да се последва примерът на развитите държави и да се изостави старият метод на управление, който е актуален за тежки икономически кризи.

Продължаването на икономическата политика на Салазар от 1928 г. още четиридесет години в съчетание със страх да се правят излишни разходи, за да се трупат резерви, без да се правят инвестиции, изправя Португалия пред икономически застои, свързани с прилагането на един банален финансов метод с ненужно дълъг срок.

Следвайки идеите на човек от миналото, Салазар осъществява най-архаичното управление в западната част на стария континент.

Той остава класически представител на старите земеделски общества, които инстинктивно се съмняват в техническия прогрес и вътпяват на своите привърженици необходимостта от запазване на традициите. В този смисъл Салазар е продукт на португалското общество от края на миналия век. Няма съмнение, че не е смятал Португалия за модерна държава, но се е задоволявал с това, което има, като е смятал за безполезно, ако не и опасно да се опитва да подобрява икономическата инфраструктура, обществените и политическите институции.

Официално показва интерес към икономическото планиране, може би защото то е на мода, но крие в дъното на чекмеджетата научноизследователските трудове. В действителност голям специалист в боравенето с държавни финанси, той се задоволява да разреши влагането на капитали, които със сигурност ще направят възможно съществуването на “неговата система”, и нищо за бъдещото развитие на една модерна икономика. Никога не пропуска да припомни на своите противници, че Португалия е бедна страна, която получава своите средства от земеделието и морето. Всяка промяна би внесла смут и затова трябва да бъде избягната.

За мнозина Салазар е човек, който върва единствено в миналото и се страхува от бъдещето. Когато му съобщават, че е открит петролен кладенец в Ангола, вместо да се поклони пред черното злато като всеки политик, предчувстващ възродителните перспективи за своята страна, той поставя глава между ръцете си и простенва: “О, Господи! Само това ми трябваше!”²⁴.

Във време, когато Мусолини налага в Рим “знаменития си лозунг” “Дучето винаги има право!”, Салазар на свой ред се ограничава да заяви: “Счетоводството винаги има право!”²⁵. Тази формула е причината неговото управление да бъде квалифицирано с комичната хипербола “Диктатурата на счетоводителя”²⁶.

В продължение на повече от четиридесет години той се стреми да съхрани колкото се може по-дълго португалското традиционно общество. Мечтата му е да си остане водач на един народ от бедни и набожни селяни, запазени от изкушенията на съвременната цивилизация. За тях той е тайнственият човек, появил се пред обществото, за да прочисти и поднови икономиката, но и да наложи сложна структура, съставена от повече закони, бюрокрация и

държавни служби, отколкото който и да е друг режим в историята на страната.

БЕЛЕЖКИ

¹ Diário do Governo do 28 de Abril de 1928, p. 1.

² Salazar, Discursos e Notas Políticas, V e VI, Coimbra Editora (1959 e 1967), p. 505.

³ A. Arons de Carvalho, A Censura e As Leis da Imprensa, Soeara Nova, Lisboa, 1973, p. 41.

⁴ **Francisco Salgado Zenha**. Notas sobre a vida de Salazar. Lisboa, 1991, p. 96.

⁵ Novidades de 18 de Dezembro de 1923, p. 4.

⁶ Manuel de Lusena. O Salazarismo, Perspectivas e Realidades. Lisboa, 1976, p. 97.

⁷ Novidades de 10 de Março de 1928, p. 2.

⁸ **Antonio Ferreira**. A Queda do fascismo. Lisboa, 1993, p. 56.

⁹ Diário de Notícias de 2 de Junho de 1932, p. 6.

¹⁰ **Luis Martins Seroa**. Salazar sem masque. Lisboa, 1993, p. 67.

¹¹ Ibidem, p. 69.

¹² Salazar, Discursos e notas Políticas, Vol. V, p. 34.

¹³ Republica de 14 de Junho de 1909, p. 3.

¹⁴ **Manuel de Lusena**. De Salazar a Caetano. Lisboa, 1989, p. 98.

¹⁵ Diário de Lisboa de 28 de Maio de 1930, p. 9.

¹⁶ Discursos, Op. cit., Vol, p. 99.

¹⁷ Ibidem, p. 101.

¹⁸ **Bento Gonsalves**. O Fascismo Portugues. Lisboa, 1993, p. 122.

¹⁹ Ibidem, p. 123.

²⁰ Dossier PIDE, Agencia Portuguesa de Revista. Lisboa, 1974, p. 36.

²¹ Ibidem.

²² **Fernando Queiroga**. As Relacoes Luso-Britanicas. Lisboa, 1961, p. 72.

²³ Ibidem, p. 73.

²⁴ **Franco Nogueira**. Salazar, Vol. III, 1968, p. 49.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, p. 51.